

ΣΥΓΚΡΙΣΕΙΣ

Τρεις μυθιστοριογράφοι, η Μάρω Δούκα, ο Νίκος Θέμελης και ο Μισέλ Φαίς, σπηρίζονται στην περίοδο και στα γεγονότα του Εμφυλίου για να κοιτάξουν **εφ' όλης της ύλης τη μεταπολεμική ελληνική ιστορία.** Τα συμπεράσματα δεν είναι παρήγορα

Ο εμφύλιος πόλεμος και τα στοιχήματα του σήμερα

ΤΟΥ ΒΑΓΓΕΛΗ ΧΑΤΖΗΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

Ο Εμφύλιος μπορεί να απασχόλησε κατά κόρον τους πεζογράφους της πρώτης και της δεύτερης μεταπολεμικής γενιάς αλλά έχει επανακάμψει την τελευταία δεκαετιαία στο προσκήνιο, με αρετρία την *Ορθοκωλύα* του Ονάσιου Βαλτινού (1994) η οποία έβαλε δυναμικά στο παιχνίδι τους νεότερους, για να τους οδηγήσει βαθμιαία σε νέα βήματα, αν όχι και σε εντελώς καινούργια μονοπάτια. Οι νεότεροι μυθιστοριογράφοι άρχισαν να επιστρέφουν στον Εμφύλιο όχι για να υπερασπιστούν την πολιτική αλήθεια της μιας ή της άλλης πλευράς, όπως το έκαναν πολλά λογοτεχνικά έργα πριν και μετά τη δικτατορία, αλλά, αντίθετα, για να ψάξουν τα τραύματα του δικού τους καιρού, μετατρέποντας την Ιστορία σε ένα καυτό σχόλιο του παρόντος. Βεβαίως, η διερεύνηση του παρελθόντος από τη λογοτεχνία είναι πάντα μια ζωντανή αναμέτρηση με το παρόν, μια προσπάθεια για ξεκαθάρισμα των λογισμομών με την εποχή στην οποία ανήκουν οι συγγραφείς, όπου δεν μπορεί παρά να θέτουμε επίμονα (να πο βασιανιστικά) ερωτήματα για την ταυτότητά της. Σε αυτή τη γραμμή κινούνται με τα πρόσφατα βιβλία τους τρεις σύγχρονοι πεζογράφοι, οι οποίοι καταπιάνονται για πρώτη φορά με το ζήτημα του Εμφυλίου: ζήτημα γύρω από το οποίο αποκτούν αίφνης μίαν ιδιόμορφη

ΜΑΡΩ ΔΟΥΚΑ
Το δικό είναι ζώρικο πολύ
 Εκδόσεις Πατάκη, 2010, σελ. 567, τιμή 21,70 ευρώ

ΝΙΚΟΣ ΘΕΜΕΛΗΣ
Η συμφωνία των ονείρων
 Εκδόσεις Μεταίχιμο, 2010, σελ. 312, τιμή 18,88 ευρώ

ΜΙΣΕΛ ΦΑΪΣ
Πορφυρά γέλια
 Εκδόσεις Πατάκη, 2010, σελ. 250, τιμή 13,12 ευρώ

κοινότητα, αφού οι ιστορίες και των τριών πλάθονται επί τη βάση της τύχης που βλέπουν να έχει η έννοια και η αίσθηση της δικαιοσύνης στην Ελλάδα από το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου ως τις μέρες μας. Ο λόγος είναι για τη Μάρω Δούκα με το μυθιστόρημα-ποταμό *Το δικό είναι ζώρικο πολύ* (το θέμα μάς δι-

από τον τίτλο), τον Νίκο Θέμελη με την υβριδική του σύνθεση (τοποθετημένη ανάμεσα στον Εμφύλιο και στη μεταπολιτευτική περίοδο) *Συμφωνία των ονείρων* και τον Μισέλ Φαίς με την ιστορική του μεταμυθολογία (ένα σαφές μεταμοντέρνο αφήγημα) *Πορφυρά γέλια*.

Ο κόσμος της Μάρως Δούκα

Εξαπλώνοντας τη δράση της στην Κρήτη της ναζιστικής Κατοχής και του Εμφυλίου η Δούκα θα μιλήσει ευθύς εξ αρχής για μια τεράστια, διπλή οδία: την οδία η οποία προήλθε από την καταβράθρωση την οποία υπέστη η Αριστερά τόσο κατά τη σύγκρουση με τους πολιτικούς της αντιπάλους όσο και ύστερα από τις δραματικές εξελίξεις που σημειώθηκαν στο εσωτερικό της μέτωπο. Οι κομμουνιστές θα επομίστουν τον δικαίο αγώνα για τη συνθήκη αλληλεγγύης και συνάμα θα χάσουν το δικό τους σε όλα τα επίπεδα: θα παραδοθούν από τους Άγγλους στα χέρια των ναζιστών, θα διωχθούν απίπνως από το ελληνικό κράτος και θα αφήσουν την ιδεολογία τους να γίνει κουρέλια, χαντακωμένοι από τις τερατώδεις στρεβλώσεις με τις οποίες θα επιβαρύνει μεταπολεμικά τη συνείδηση και τη ζωή τους η κομματική ηγεσία. Αποδελτώνοντας τον βίο και την πολιτεία του αριστερού παιπού της η νεαρή Βιργινία θα δει τη συντριβή του προγόνου της να συνεχώνεται με την ερμηνεία του δικού της κατατεταμένου χρόνου, που θα σπαταληθεί δίχως το παραμικρό νόημα στους αδιέξο-

δους δρόμους των Εξαρχείων. Η παρουσία της ιστορικής δικαιοσύνης θα σιμάνει μια πελώρια έλλειψη δικαιοσύνης και του παρόντος. Η πραγματικότητα του άλλου και η πραγματικότητα του τώρα θα συναντηθούν μπροστά στα ερείπια μιας κοινωνίας που τελεί υπό διαρκή έκπτωση.

Ο κόσμος του Νίκου Θέμελη

Εστιάζοντας την προσοχή του όχι μόνο στον Εμφύλιο, αλλά και στις παρατεταμένες του συνέπειες, από τις δεκαετίες του 1950 και του 1960 ως το καθεστώς των συνταγματαρχών (ο Αλέξανδρος Κοτζιάς μιλούσε για «τρακονταετή πόλεμο»), ο Θέμελης ανεβάζει με τη σειρά του στην επιφάνεια την εικόνα μιας Ελλάδας η οποία ζει παντού και πάντα ενάδικο. Παντού από τα εμφύλιακά Γιάννα και τη δεσποτική Μαριάνθη, η οποία θα κυριαρχήσει στο μεγαλύτερο μέρος της αφήγησής, κυβερνώντας με πλήρη αποτυχία την κομμουνιστοφάγο οικογένειά της, ως τη δεκαετία του 1990 και το Αιγαίο, όπου η εγγονή της θα αγωνιστεί επί ματαίω να εξαρθρώσει ένα τοπικό σύστημα εκτεταμένης διαφθοράς. Πάντα: από την αιματηρή σύρραξη της τριετίας 1946-1949 ως το τέλος του 20ού αιώνα οι γενέσεις που θα διαδεχθούν η μία την άλλη στο μυθιστόρημα του Θέμελη όχι μόνο δεν θα κατορθώσουν να υπερβούν τον ρήγμα που ανοίξει στον βίο και στις συνειδήσεις τους ο Εμφύλιος, αλλά και θα χάσουν πανηγυρικά τη δυνατότητα να επιβιβαστούν στο όχημα του εκσυγχρονισμού και να κερληθούν από τις ζωογόνες, αναγεννητικές του δυνατότητες. Η γέση του αδικού και του αδικαίου θα είναι και στο βιβλίο του Θέμελη ολόκληρη: την πεποίθηση ότι καμία δικαιοσύνη (δικαστική, πολιτική ή κοινωνική) δεν θα αποδοθεί ποτέ από κανέναν σε κανέναν και πως όλα θα παραμείνουν ως το τέρμα εκκρεμής και αζήτητα.

Ο κόσμος του Μισέλ Φαίς

Μεταφέροντας την αφήγησή του

Μάρω Δούκα

Μισέλ Φαίς

Νίκος Θέμελης

Το χρονικό, η σάγκα, το θέατρο

Για να περάσουν από τον Εμφύλιο στα ταρινά χρόνια, η Δούκα, ο Θέμελης και ο Φαίς διαλέγουν τελείως απρόσμενες, όπως και εμφανώς διαφοροποιημένες διαδρομές. Η Δούκα δίνει στη δουλειά της τη μορφή ενός παρατεταμένου χρονικού, που μοιάζει συχνά με μυθιστόρημα μέσα στο μυθιστόρημα: στο ένα επίπεδο παρακολουθούμε τον ματωμένο ιστορικό χρόνο του παιπού Γιούργη Κριαρά, που θα καταπαράξει τις πιο γενναίες ψυχές και θα μολύνει όλους τους καρπούς του μέλλοντος, στο άλλο επίπεδο βλέπουμε την καθημερινότητα

της εγγονής του Βιργινίας, που παρατηρεί κάθε χρώμα τριγύρω της να καταλήγει στο γκρίφο, ώπου να απολέσει οριστικά και τα τελευταία υπολείμματα της αλλοτινής της λάμψης (αν υπήρχε όπως ποτέ κάποια λάμψη). Ο Θέμελης συνδυάζει από την πλευρά του τη φόρμα του ιστορικού μυθιστορηματος με τη σύγχρονη πολιτικοκοινωνική περιπέτεια, φτιάχνοντας ένα είδος σάγκα μέσω της οποίας διατρέχει ολόκληρο το ιστορικό σώμα της μεταπολεμικής Ελλάδας, που παρουσιάζεται και με μίαν αρκετά απλωμένη γεωγραφία: από την

πρωτεύουσα της Ηλείου και του θεσσαλικό κάμπο ως τη Θεσσαλονίκη και το αιγαίοελαγίτικο τοπίο. Η σκηνογραφία και η αφήγηση του Θέμελη υπακούουν στον καθιερωμένο ρεαλισμό του, από την καρδιά του οποίου θα ξεπηδήσει και ένας πολύ αδρός χαρακτήρας: ο ακροδεξιός, οξύθυμος, χωμένος σε ποικίλα οικονομικά κόλπα, όπως και βαθύτατα εργατοβής Άγις, που αποτελεί ένα τερατούργημα της εποχής και του τόπου του. Γράφοντας ενδεχομένως το περιπλοκότερο μέχρι στιγμής έργο του ο

Φαίς συνταιριάζει το υπερρεαλιστικό θέατρο, την αρχαία τραγωδία και την τετραφωνική αφήγηση σε μια σύνθεση η οποία πάλαιτι από τις έντονες εναλλαγές ύφους (κάθε φωνή εκφράζεται με άλλη κοινωνική και συναισθηματική ιδιόλεκτο). Μολοντούτο οι εναλλαγές αυτές δεν διατηρούν τους εσωτερικούς δεσμούς τους, προκαλώντας εσκεμμένα τον αναγνώστη με τους παράλογους σπινθήρες που παράγει η ιδιόμορφη επαφή τους, αλλά και προκίζοντας τον λόγο του Φαίς με μια σπάνια σκηνοθετική δύναμη.

στο σταλινικό άντρο του στρατοπέδου Μπουλκες, στη Βόρεια Γεωργία, και οργανώνοντας τη δράση του γύρω από τέσσερα πρόσωπα, ο Φάις βάζει και από τη μεριά του τη δικαιοσύνη να αποχωρεί από τη σκηνή,

εξιζώνοντας τη δραματική της εξαφάνιση με την αποθέωση της βίας (δεν εμφολοχαρούν ασφαλώς τυχαία στις σελίδες του οι Βάκχες του Ευριπίδη) και την κατάρρευση της αλήθειας: την πτώση της από το βάθρο της Ιστορίας,

αλλά και την απομάκρυνσή της από το πραγματικό και το παρόν. Ο συγγραφέας θα αρνηθεί να περάσει την Ιστορία από δίκη και δικαστήριο, μια και δεν υπάρχει δικαστήριο και δικαστής ικανός να δικάσει το ιστορικό κε-

Η ειρωνεία της Ιστορίας, Ο βασιλιάς Παύλος επισκέπτεται μια ανταρτοπληγή περιοχή, ενώ το σύνθημα στον τοίχο του ερειπίου είναι «Ζήτω ο αρχηγός Μάρκος»

νό: από την τρελαμένη με τον γενικό γραμματέα του κόμματος γιαγιά ως τον αποθνήσκοντα εγγονό, ο οποίος δεν θα καταφέρει, παρ' όλα αυτά, να μη γίνει παρανάλωμα του μνημονικού πυρός των προγόνων του, το κομμουνιστικό εγχείρημα θα βυθιστεί στο τέλμα και στην παράλυση της αυτοκαταστροφής. Και η αυτοκαταστροφή θα υπερβεί με αστραπιαία ταχύτητα τα όρια της Αριστεράς, για να εξαπλωθεί στο ιστορικό σύνολο της κοινωνικής επικράτειας και να φτάσει ως τον πολιτικό αυταρχισμό και τη φιλετική φοβία των ημερών μας.

Ο κύκλος κλείνει και το φίδι χώνει την ουρά στο στόμα του: από το *Δίκαιο είναι ζόρικο* πολύ ως τη *Συμφωνία των σνείρων* και τα *Πορφύρα γέλια* ο Εμφύλιος θα προσφέρει την έδρα για να κοιτάξουν οι τρεις μυθιστοριογράφοι εφ' όλης της ύλης τη σύγχρονη ελληνική ιστορία και να καταλήξουν σε ένα κάθε άλλο παρά παρήγορο συμπέρασμα: τότε αλλά και τώρα, πριν από 60 χρόνια αλλά και σήμερα όλα τα κρίσιμα στοιχεία για την Ελλάδα (απαλλαγή από το αίσθημα της ήττας και την ενοχή, αποτίναξη των ιδεολογικών δεσμών, αγώνας για ισόρροπη και ελεύθερη ανάπτυξη) έχουν χαθεί, με τον πέλεκυ του αδικαιώτου να πέφτει βαρύν επί δικαίους και αδικούς.